

Menneskeslægtens økonomiske Udviklings Gang.

Af Will. Scharling.

II.

Befolkningsspørgsmaalet.

I den nøjeste Forbindelse med det i vor første Artikel omhandlede Spørgsmaal, om en stadig Fremgang i den materielle Produktion er mulig, saa at der — og det i alle Retninger — efterhaanden kan erholdes stedse større Udbytte af den samme Mængde Arbejde, eller om tvært imod den Hovedproduktion, hvis Frembringelsers Mængde til Syvende og sidst bestemmer Omfanget af Menneskeslægtens nødvendigste Forsyning, kræver stedse forholdsvis mere Arbejde af enhver tilkommende Generation, — staar det saakaldte Befolkningsspørgsmaal. Thi dette er simpelt hen Spørgsmaalet om, i hvilket Omfang Menneskeslægtens Formerelse stadig og vedblivende kan gaa for sig, og hvilke Grænser der af Naturen ere satte i saa Henseende. Det er derfor en Selvfølge, at Besvarelsen af dette Spørgsmaal væsentlig maa afhænge af den Opfattelse, som gjøres gjældende overfor det først omhandlede, og at de, der hylde Ricardos Anskuelser paa dette Omraade, ogsaa maa hylde den dermed overensstemmende Opfattelse af Befolkningsspørgsmaalet, der repræsenteres af Malthus og er bleven uadskillelig knyttet til hans Navn.

Derfor er ogsaa en Forfatter som J. Stuart Mill en ligesaa ivrig Malthusianer, som han er en ubetinget Tilhænger af Ricardo.

Thomas Robert Malthus, der fødtes 1766 i Surrey i England og 1789 indtraadte i den gejstlige Stand, udgav 1798, nærmest som et Modskrift mod de i den halvt socialistiske Forfatter William Godwins i 1797 udkomne Skrift «The Inquirer» fremsatte Anskuelser om Befolkningsforholdene, «An Essay on the Principles of Population», hvori han stærkt og skarpt angreb ikke blot Godwins Udtalelser, men den herskende Opfattelse af de herhen hørende Spørgsmaal. Godwins Forsøg [paa en Gjendrivelse bevægede Malthus til en dybere Indtrængen i dette Emne, og i 1803 udkom den helt omarbejdede og betydeligt forøgede anden Udgave, der er at betragte som det egentlige Hovedværk.

Ved en nøjere Vurdering af dette Værk og af Malthus's deraf følgende Betydning for Videnskaben maa denne dets Fremkomst som et Stridsskrift ikke tabes af Sigte. Malthus repræsenterer en Reaktion imod almindelig udbredte, men fejlagtige Anskuelser, og som det let bliver Tilfældet med en Reaktion, blev ogsaa her Udslaget for stærkt til den modsatte Side. Dette har utvivlsomt bidraget en Del til, at han fra første Færd er bleven meget skjævt og ubilligt bedømt; men hvad der dog endnu mere har bidraget hertil, er den temmelig notoriske Omstændighed, at de allerfleste af dem, der skarpt og bittert have angrebet Malthus og hans Lære, aldeles ikke have gjort sig den Ulejlighed at studere denne i den originale Fremstilling og helt igjennem, men bedømt den dels udelukkende efter de skarpt præciserede Paastande, hvori Malthus har søgt at samle Hovedresultatet, uden at

gjøre sig bekendt med den nærmere Begrundelse og den videre, stundom modificerende Udførelse deraf, — dels endog blot efter de ikke sjældent forvrængede Gjengivelser, som Modparterne have givet deraf. «Der gives faa Værker saa berømte som Malthus's Essay on the Principles of Population,» udtalte Charles Comte i 1836, «og der gives faa, om hvilke der fældes saa urigtige og vildfarende Domme. De falske Forestillinger, som de populære Forfattere, der havde deres Interesse af at nedsætte Malthus, for mere end tredive Aar siden gave deres Læsere om ham, har udbredt sig i Verden og ere hos et vist Antal Mennesker blevene indgroede Fordomme. Ofte hører man med Forbavselse Folk, som aldrig have læst ham og kun kjende de Kritikere, som angrebe ham i det Øjeblik, hans Værk udkom, gjentage de da fremsatte mest ubegrundede Anker som ubestridelige Sandheder.» Og Bastiat fortæller, hvorledes han en Dag ved at citere forskjellige af Malthus's Sætninger overfor en Forfatter, der særlig skarpt havde angrebet hans Lære, mærkede, at disse Udtalelser vare ham aldeles ubekjendte, og forbavset udbrød: «Er det muligt, at De, som har gjendrevet Malthus, ikke har læst ham fra Ende til anden?» «Jeg har slet ikke læst ham,» svarede den Anden, «hele hans System er fremsat paa en eneste Side og sammenfattet i de bekjendte Udtalelser om den arithmetiske og geometriske Progression.» Ganske vist er det nu næppe nødvendigt at læse Malthus's Skrift fra Ende til anden for at faa en korrekt Opfattelse af hans Synspunkter, thi en stor Del deraf er kun en temmelig trættende Gjentakelse af disse samme Synspunkter, der søges paaviste og godtgjorte for næsten hvert enkelt Lands Vedkommende. Men paa den anden Side er det ligesaa sikkert, at man kun ved en dybere-

gaaende Indtrængen i hans Værk faar ret Øje paa den virkelige Kjærlighed netop til de lavere Samfundsklasser, der skjuler sig bag hans ved første Øjekast kolde og haarde Paastande og særlig bag hans stærke Angreb paa den de Fattige tilstaaede Adgang til offentlig Understøttelse.

Til en sand Vurdering af Malthus's literærhistoriske Betydning hører endvidere, at man sondrer imellem, hvad Malthus selv har lært, og hvad der senere er bleven føjet til hans Lære. Thi ligesom hans Modstandere have forvrænget den, saaledes have hans Tilhængere efterhaanden udviklet den yderligere og derved stundom lagt Mere ind i den, end der egentlig ligger i Malthus's Ord eller stemmer med hans øvrige Udtalelser. Her ville vi imidlertid ikke indlade os paa en slig Undersøgelse; thi for os gjælder det her mere om at prøve den saakaldte Malthus'ske Befolkningstheori, saaledes som den nu fremtræder i «Malthusianernes» Systemer, end at fastsætte Malthus's virkelige Andel i denne Theori. Naar der derfor i det Følgende tales om Malthus eller den Malthusianske Theori, er det ikke altid Meningen, at det paagjældende Punkt af samme virkelig kan føres tilbage til Malthus selv. Derimod skyldes vi utvivlsomt Malthus at paavise, hvad Godt og Fortjenstligt netop hans Optræden har udrettet og hvilke ubestridelige Sandheder han har Æren af at have slaaet fast. Og dette kan kun ske ved ganske kort at paapege den før ham almindelig gjældende Opfattelse af Befolkningsspørgsmaalet.

Det var da en nærmest fra den merkantilistiske Skole overleveret Anskuelse, imod hvilken kun enkelte Forfattere før Malthus have rejst en betinget Indsigelse, at en stor Befolkning i et Land ubetinget er et Gode. «Det er ved

Antallet af deres Undersaatter, at Kongernes Storhed maales», sagde saaledes Vauban, og denne Betragtning gik i den Grad igjennem alle den Tids Styrende, at man traf alle mulige Foranstaltninger, som kunde bidrage til at fremme Folkeformerelsen, og ikke havde nogen Anelse om, at der herved kunde gjøres nogen Skade. Som et enkelt Exempel blandt mange skulle vi her anføre, hvad en i Midten af forrige Aarhundrede bekjendt tysk Forfatter, der en kort Tid opholdt sig her i Kjøbenhavn, hvorhen han kaldtes af den ældre Bernstorff, J. H. G. von Justi, lærer derom i sin «Staatswirthschaft» *): «Befolkningens Formerelse forøger Landets Formue . . . det er altsaa vist, at Indvaanernes Mængde altid gjør en Stat lykkelig, naar ellers dens Beskaffenhed er god og vis . . . Der kan dog spørges, om ikke et Land tilsidst kan faa for mange Indbyggere, saa at den store Menneskemængde omsider falder det til Byrde. I det Mindste hører man ofte klage over, at der er for mange Mennesker og at de falde hinanden til Besvær, hvor det gjælder Næring og Opkomst. Efter min Mening er Intet saa ugrundet som disse Klager; og jeg tror, at et Land i Virkeligheden aldrig kan faa for mange Indbyggere» — hvortil han dog føjer den lidet sigende Indskrækning: «naar nemlig Handel, Manufaktur og Haandværk blomstrer, dets Politik er vel indrettet og naar det, som sagt, regeres viseligt» — lidet sigende, fordi Meningen deraf aabenbart ikke er: «saa længe Handel og Industri blomstre», men det derimod er Meningen, at naar først Handel og Industri blomstre, saa kan Menneskemængden formeres i det Uendelige. Og særlig tilføjer han: «Maaske vil man ind-

*) l. c. S. 138—40.

vende, at der omsider vilde mangle Korn og Levnetsmidler til en saa enorm Mængde Mennesker; men denne Indvending bekymrer mig kun lidet» — thi den anser han for ugrundet.

Overfor disse paa den Tid almindelig udbredte og ikke blot urigtige, men i deres Konsekventser endog farlige Anskuelser er det Malthus's ubestridelige Fortjeneste at have ikke blot hævdet, men ved en omfattende historisk Undersøgelse godtgjort som en ubestridelig Kjendsgjerning, at en talrig Befolkning ikke altid er en Rigdom for et Land og at en Forøgelse af Folketallet i Stedet for at forøge den produktive Kraft endog kan formindske denne, og at dette nødvendig vil blive Tilfældet saasnart Befolkningen tiitager i en stærkere Grad end Subsistensmidlerne, idet almindelig Nød og Elendighed, Sult og Sygdom i saa Fald afkræfter og svækker en stor Del af Befolkningen og forkorter Levealderen og navnlig dennes egentlige produktive Del. Det er hermed tillige godtgjort, at alle Foranstaltninger, der sigte til at fremme Befolkningens Formerelse uden forud at have sikret en tilsvarende Forøgelse af Subsistensmidlerne, saa langt fra ere Udtrykket for en klog Politik, at de endog ere i højeste Grad fordømmelige. Malthus har saaledes tillige Æren af at have paavist, at der til Befolkningens Forøgelse aldeles ikke behøves nogensomhelst anden Foranstaltning end at drage Omsorg for en hensigtsmæssig Udvikling af Landets materielle Velstand, idet Befolkningen af sig selv har en saa stærk Tendens til at formere sig, naar blot Betingelserne herfor ere tilstede, at den eneste «Befolkningspolitik» for en Regering, der sætter Pris paa at herske over en talrig Befolkning, er den, at bortrydde

Alt, hvad der hindrer og lammer Næringsforholdene og den friest mulige Benyttelse af Landets Erhvervskilder.

Malthus's Hovedpaastand var nemlig den, at Menneskene ligesom alle andre Skabninger have en naturlig Drift til at formere sig saa stærkt, som deres fysiske Evne tilsteder, samt at Befolkningen har Evne til at tiltage i et stedse stigende Forhold efter en geometrisk Progression, d. v. s. ved en stadig Fordobling. Dette sidste Punkt er hævet over enhver Tvivl. «Den alt organisk Liv iboende Forplantningsevne kan betragtes som ubegrænset. Der er ingen Plante- eller Dyreart, som ikke, naar Jorden var helt prisgivet til den — og for Dyrenes Vedkommende ogsaa til de Ting, hvoraf de leve — i Løbet af faa Aar vilde brede sig over hele den Del af Kloden, hvis Klima den taaler. Forplantningshastigheden er forskjellig for de forskjellige Klasser af Dyr og Planter; men hos dem alle er den tilstrækkelig til, at Jorden meget hurtig kunde opfyldes af hver enkelt Klasse. Der er mange Plantearter, af hvilke en enkelt Plante i et Aar kan frembringe Spiren til tusinde andre; dersom stedse blot to deraf modnes, vil der i 14 Aar være fremkommen over 36000 Planter. For Dyrene er det ikke nogen høj Grad af Frugtbarhed at være i Stand til at forfirdoble deres Tal i et enkelt Aar»; hvis de blot gjøre dette i Løbet af 10 Aar i Steden for i ét, ville 10,000 Stykker i et halvt Aarhundrede voxe op til 10 Millioner. «Formerelsen foregaar nødvendig efter en geometrisk Progression; det er alene dennes numeriske Forhold (Tiden for Fordoblingen), der er forskjellig».*)

Malthus ansætter nu denne naturlige Fordoblingsperiode for Menneskenes Vedkommende til 25 Aar, idet

*) Stuart Mill: Principles I, S. 192—93.

han i saa Henseende henholder sig til Erfaringerne fra Nordamerika. «I de forenede Stater, hvor Frembringelsen af Næringsmidler hidtil har været lettere, Sæderne renere og Hindringerne for tidlige Ægteskaber ringere end i nogen af de evropæiske Stater, er Folketallet i mere end halvandet hundrede Aar bleven fordoblet i hver Periode paa 25 Aar og i endnu kortere Tid . . . I de vestlige Provinser, hvor der alene drives Agerbrug, hvor lastefulde Vaner og usunde Beskæftigelser kun ere lidet eller endog slet ikke kjendte, har Folkemængden endog fordoblet sig i Løbet af 15 Aar. Men selv denne usædvanlig stærke Formerelse er sandsynligvis endnu kun ringe imod den muligst største. At opdyrke nyt Land er et af de sværeste Arbejder, saadanne Lande høre ikke til de sundeste Opholdssteder, og Indianernes Strejftog koste adskillige Nybyggere Livet eller berøve dem dog ofte Frugten af deres Arbejde. Euler har efter en Mortalitetstabel, der udviste en Dødelighed af 1 til 36, udregnet, at naar Antallet af Fødsler var tre Gange saa stort som Antallet af Dødsfald, vilde Befolkningen fordoble sig i $12\frac{4}{5}$ Aar . . . Sir William Petty antager det endog muligt for en Befolkning at fordoble sig i 10 Aar. For imidlertid at være sikker i vor Sag, ville vi gaa ud fra den langsomste af de anførte Fordoblinger, som er bekræftet ved utvivlsomme Vidnesbyrd. Og vi sige da trøstigt, at, naar ingen Hindringer indtræde, fordobler Befolkningen sig i hver Periode af 25 Aar og tiltager altsaa i en geometrisk Progression.»*)

Selv om nu de her paaberaabte «utvivlsomme Erfaringer» fra Nordamerika ikke tør anses for ganske sikre, idet der næppe fra det paagjældende Tidsrum af halvandet

*) Malthus l. c. Chapt. I.

hundrede Aar have paalidelige statistiske Data om Tilvækstforholdene eller blot om Antallet af Indvandrede, holder dog den her opstillede Beregning i det Væsentlige Stik. Spørges der blot om, hvor lang Tid en Befolkning behøver for at fordoble sig, har endog William Petty Ret i, at hertil udfordres kun omtrent 10 Aar. Dog forudsætter dette nærmest et saadant tænkt Samfund af Nybyggere, hvor Alle ere unge Ægtefolk; thi vel tør en Fordobling i 10 Aar for et virkeligt bestaaende Samfund, der er sammensat af samme Aldersklasser som et af de nuværende europæiske, ikke siges at være i stræng Forstand utænkelig; men den gaar dog helt ud over det Sandsynliges Grænser. Forudsætte vi nemlig — saaledes som Tilfældet omtrent er i Danmark —, at circa 20 pCt. af den hele Befolkning er Kvinder imellem 17 og 45 Aar, vil man, ved at gaa ud fra, at alle disse ere sunde og raske og i Stand til at føde Børn samt at virkelig hver af dem faar et Barn hvert andet Aar — og mere kan der slet ikke være Tale om, da jo alle Kvinder selv maa forudsættes at opamme deres Børn —, komme til et aarligt Antal Fødsler af 10 pr. 100 Indb. Gaar man derhos ud fra en gennemsnitlig Levealder af omtrent 60 Aar — hvilket ikke kjendes i noget Samfund —, vil man paa hvert 100 Indb. aarligt faa 10 Fødsler og 1,66 Dødsfald, eller en aarlig Tilvæxt af $8\frac{1}{3}$ pCt., hvilket fortsat i ca. 10 Aar vil fordoble Befolkningen.

Det vil imidlertid let ses, at vi her ere gaaede ud fra Forudsætninger, som, om end ikke helt utænkelige, dog overskride alle Sandsynlighedens Grænser, nemlig den, at alle Kvinder imellem 17 og 45 Aar virkelig ere i Stand til at føde Børn hvert andet Aar, medens Erfaringen her fra Danmark viser, at af gifte Kvinder i 30—

45 Aars Alder kunne hvert Aar kun 25 pCt. ventes at ville føde Børn, samt at ingen af de fødte Børn dø. Gaa vi derfor ud fra det højeste Fødselstal, som noget Land virkelig opviser, nemlig 1 Fødsel paa 16,6 Mennesker, hvilket paastaas at have fundet Sted dels i enkelte russiske Guvernementer, dels i Mexiko, og fra den ringeste Dødelighed, som noget Land hidtil har opvist, nemlig 1 af 55 — og disse to Forhold ville næppe nogetsteds findes ved Siden af hinanden —, saa faa vi paa hvert 100 Mennesker 6 Fødslar og henved 2 Dødsfald eller en aarlig Tilvæxt af lidt over 4 pCt., hvilket giver en Fordobling i noget over 17 Aar. Selv bortset fra, at en saa stærk Tilvæxt faktisk gaar ud over Alt, hvad man kjender, maa det imidlertid strax bemærkes, at en stadig fortsat Fordobling ikke vil kunne gaa for sig i Perioder paa 17 Aar; thi ved den første Periodes Udløb ville kun de ældste, i Periodens første Aar fødte, Børn være i en Alder af ca. 16 Aar, medens alle de i de senere Aar fødte endnu maa anses for at være aldeles ude af Stand til at bidrage til Befolkningens Formerelse. Denne vilde derfor under ingen Omstændigheder paa ny kunne fordoble sig i de følgende 17 Aar.

Derimod maa det indrømmes, at en stadig fortsat Fordobling vil kunne finde Sted i Perioder paa 25 Aar. Thi i 25 Aar vil ethvert ungt Ægtepar kunne have bragt 4 Børn til Verden, af hvilke det yngste ved Periodens Slutning vil kunne være over 18 Aar. En Fordobling i 25 Aar kræver en aarlig Tilvæxt af $2\frac{3}{4}$ pCt., altsaa ved en Dødelighed af 1 paa 50, en Fødselshyppighed af 1 paa 21. Faktisk er imidlertid dette Tilvæxtforhold ikke naaet nogetsteds, næppe engang i Nordamerika, hvor $2\frac{2}{3}$ pCt. synes at være det Højeste, der er naaet ved den

virkelige indre Tilvæxt, bortset fra alle Indvandrede og deres Afkom, altsaa en Fordobling i omtrent 29 Aar.

Om nu imidlertid Periodens Længde sættes til 25 eller 30 Aar, er temmelig ligegyldigt; uimodsigelig er det, at en stadig fortsat Fordobling vil kunne finde Sted i hver saadan Periode, og at altsaa Folketallet, naar ingen Hindringer stille sig i Vejen derfor, vil kunne voxe efter en geometrisk Progression, saa at den efter hvert 25 eller 30 Aars Forløb stiger efter Forholdet 1, 2, 4, 8, 16 o. s. frd. Dette har sin utvivlsomme Rigtighed.

Nu er det, at Malthus gjør opmærksom paa, at den absolute Betingelse herfor er, at ogsaa de Subsistensmidler, som udkræves til Befolkningens Underhold, til enhver Tid maa tiltage i et tilsvarende Forhold. Ogsaa dette er fuldkommen rigtigt; Betingelserne for en fortsat Væxt ere nemlig ganske de samme for en Samling af Organismer som for en enkelt Organisme. Liv er en fortsat Virksomhed, der som saadan slider paa Organismen; det Forbrugte maa stadig erstattes, og Væxt kan der kun være Tale om, dersom der bliver Noget tilovers efter hin Erstatning. Enhver Organismes Væxt er derfor betinget af den Mængde Føde, som den kan erholde; og for saavidt enkelte Dele af samme bruges stærkere end andre og derfor ogsaa forbruge mere Næringsstof, kræve de en stærkere Ernæring. Alt dette gjælder ligesaa fuldt om en Samling af Organismer. Den kan kun bestaa og vedligeholdes, naar der er tilstrækkelig Næring ikke blot for den som Helhed betragtet, men særlig for hver enkelt af dens Dele og det tilmed i Forhold til, som der slides stærkere paa disse; voxe kan den derfor kun, dersom der derefter er Mere tilovers. De absolute Livsfor nødenheder, Føde, Varme, Lys og Luft, maa derfor uop-

hørlig være tilstede i tilstrækkelig Mængde og af ufordærvet Beskaffenhed. Er der kun netop nok til Hver især, kan en Forøgelse af Antallet først finde Sted, naar en Forøgelse af Subsistensmidlerne er gaaet forud; forøges Antallet forinden, maa enten de Tilkomne strax dø, eller ogsaa Noget tages fra Nogle af de forud Existerende, hvorved der ikke bliver nok til disse, og de maa da gjøre Plads for de ny Tilkomne. Thi savnes det fornødne Underhold paa noget enkelt Punkt, ophører her Vedligeholdelsen, Livet, selv om der andetsteds er Overflod. Dette Ophør af Livet behøver ikke at foregaa øjeblikkelig, men det vil med Nødvendighed indtræde efter kortere eller længere Tids Forløb. «Hundrede Mennesker kunne kun leve, hvor der findes Levnetsmidler nok til 100 Personer. Var der kun nok til 95, og 5 komme til, er det indlysende, at 5 Personer maa ophøre at leve. Sæt alle optænkelige Velgjørenhedsforanstaltninger i Værk for at forebygge det — det er og bliver uundgaaeligt: der er kun Spørgsmaal om at vælge de fem Dødsdømte. Hvis man for at undgaa et saadant Valg bestemmer sig til at fordele det daglige Forraad imellem Alle, ved at formindske Enhvers Ration, ville samtlige Hundrede lide, indtil de fem Svageste ere bukkede under for disse Savn Men Mennesket behøver ikke alene Levnetsmidler; det behøver Klæder, et beskyttende Tag og en vis Varmegrad under dette. Erholdes ikke alt dette i det fornødne Omfang, angribes han af Sygdom, svækkes og dør — han, eller hans Kone eller hans Børn, de svageste først. Stundom indskrænker han sit Forbrug i den ene Retning for at kunne fyldestgjøre de andre Krav saa meget bedre — men Følgen bliver da den samme, længere eller kortere Tids Sygdom, indtil Døden ved at formindske Antallet giver

hver af de Tilbageblivende nok til Livets Ophold. Men ofte ville de da alt være saa svækkede, at de ikke mere staa til at frelse. Det er skrækkeligt, men saaledes er det nu engang.» *)

Saa langt var nu Malthus's Lære ubetinget rigtig. «Folkemængden bliver nødvendig begrænset ved Næringsmidlernes Mængde» — det er hans første Paastand, og den holder utvivlsomt Stik. Og ligeledes kunne vi, om end mindre ubetinget, tiltræde hans anden Læresætning, at «Folkemængden tiltager ufejlbarlig saa snart Næringsmidlernes Mængde forøges.» Men Malthus bliver ikke staaende ved denne Sætning; han paastaar, at Folkemængden endog har en afgjort Tendens til at tiltage ud over, hvad Næringsmidlernes Mængde tilsteder, altsaa til at gaa ud over den sidste ubetingede Grænse for Formerelsen!

Malthus fastholder nemlig, at Menneskene ikke blot, som paavist, have Evnen til at formere sig efter en geometrisk Progression, men at de ogsaa have en medfødt Tilbøjelighed til at gjøre denne Mulighed til en Virkelighed, at de altsaa ville adlyde denne Tilbøjelighed, saa langt det blot er fysisk muligt. Men i saa Henseende viser der sig snart uoverstigelige Hindringer. Næringsmidlerne kunne nemlig ikke forøges i samme Omfang som Menneskene; medens disse have baade Evnen og Tilbøjeligheden til at formere sig efter en geometrisk Progression, kunne Næringsmidlerne kun forøges efter en arithmetisk Progression, og der indtræder saaledes et stedse stigende Misforhold imellem dem, saa at Folkemængdens Tilvæxt i Stedet for at gaa stedse hurtigere

*) Jfr. Courcelle-Seneuil, *Traité d'Econ. pol.* I. S. 121 ff.

og hurtigere for sig, nødsages til at blive stedse langsommere og langsommere.

Overfor de stærke Indsigelser, som denne Paastand har fremkaldt, have Malthus's Tilhængere søgt at gjøre gjældende, at disse Ord om den geometriske og den arithmetiske Progression ikke skulde tages aldeles bogstavelig, men at de blot omtrentlig skulde betegne Formerelsens forskellige Karakter og «Tendens» i de to forskellige Tilfælde. «Malthus lagde ingen Vægt paa denne mathematiske Formel, som ikke var nødvendig for hans Raisonnement,» siger saaledes Joseph Garnier. «Dette kan enhver uhildet Læser selv overbevise sig om.» *) At dette ikke forholder sig saaledes, vil vistnok den følgende fra Malthus selv hentede Udvikling overbevise Læserne om.

Efterat nemlig Malthus har sluttet sin Paavisning af Menneskeslægtens Trang til Formerelse med de alt citerede Ord: «Vi sige det trøstigt, at, naar ingen Hindringer indtræder, fordobler Befolkningen sig i hver Periode af 25 Aar og tiltager altsaa i en geometrisk Progression,» gaar han over til at undersøge, hvorvidt det nu er muligt at lade Produktionen og navnlig Frembringelsen af de absolut fornødne Næringsmidler tiltage i samme Forhold, og siger da derom: «Det Forhold, hvori Jordens Frembringelser formere sig, er ikke saa ganske let at bestemme. Men derom kunne vi i det Mindste være forvissede, at Forholdet for deres Tilvæxt er et ganske andet end det, hvori den tærende Folkemængde tiltager. Tusind Millioner Mennesker fordoble sig i 25 Aar ligesaa let som blot Tusinde. Men saaledes forholder det sig ikke med deres Næring. Naar alt Agerland er bleven

*) Garnier: Du principe de population. S. 14.

opdyrket, saa kan en Forøgelse af Næringsmidlerne kun blive Resultatet af dette Agerlands Forbedring. Men i Stedet for at flyde stedse rigeligere vil denne Kilde ufejlbarlig udtømmes stedse mere . . . Evropa er langt fra saa stærkt befolket, som det kunde være, og der er der den bedste Udsigt til, at Arbejdernes Anstrængelser ville blive ledede paa den rette Maade. I England og Skotland har man med særlig Iver studeret Agrikulturen, og endnu ligger i disse Lande et betydeligt Areal udyrket. Lad os undersøge, i hvilket Forhold denne Øs Frembringelser under de gunstigste Betingelser kunde forøges.

«Naar vi sige, at det ved de hensigtsmæssigste Love og passende Opmuntringer kunde bringes dertil, at denne Øs Gjennemsnitsproduktion i Løbet af 25 Aar kunde fordobles, saa have vi sandsynligvis lovet Mere, end der med Grund tør haabes. Men umuligt kan man vente, at dette fordoblede Udbytte atter i de næste 25 Aar skulde kunne fordobles og altsaa blive det firdobbelte af det nuværende. Det vilde være en aldeles umulig Antagelse. Jo mere Kulturen allerede er tiltagen, desto mindre ville aabenbart aarlige nye Forbedringer kunne indtræde. Til en bekvemmere Sammenligning af Forholdet imellem Folkemængdens og Næringsmidlernes Tilvæxt ville vi antage følgende Forhold for sidstnævnte, som jeg er langt fra at anse for nøjagtigt, men som dog aabenbart er mere gunstigt for Jordens produktive Kraft end vore Erfaringer berettiger os til at antage det: Lad den aarlige Tilvæxt til de foregaaende Aars Gjennemsnitsudbytte i Stedet for at aftage, hvad der ganske sikkert vil være Tilfældet, vedblive at være den samme og lad denne Øs Frembringelser i enhver Periode af 25 Aar forøges med ligesaa meget, som den

nu frembringer. Med denne Forudsætning har vistnok selv den mest drømmeriske Fantast Grund til at være tilfreds. I faa Aarhundreder vilde det hele Land blive lig en Have Vor Læresætning bliver da altsaa den, at under Forudsætning af de aller gunstigste Omstændigheder kunne Jordens Frembringelser paa ingen Maade forøges hurtigere end i en arithmetisk Progression Tage vi i Stedet for denne $\emptyset$ den hele Jord — paa Udvandring kan der da ikke tænkes — og anslaa vi dens Befolkning i Øjeblikket til 1 Tusind Millioner, vil dens Formerelse udtrykkes ved Tallene 1, 2, 4, 8, 16, 32, 64, 128, 256 — Næringsmidlernes Forøgelse derimod ved Tallene 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9. Efter to Aarhundreders Forløb vilde Befolkningen forholde sig til Næringsmidlernes Mængde som 256 til 9, efter det tredje Aarhundrede som 4096 til 13 og efter 2000 Aars Forløb vilde Misforholdet være «uendelig stort».

Det vil af det Anførte tilstrækkelig ses, at det saa langt fra er Tilfældet, at Malthus ingen Vægt skulde lægge paa denne mathematiske Formel, at han endog mener, at den kun har den Fejl ikke at betegne Misforholdet som tilstrækkelig stort; det er kun under saa gunstige Forhold, at de ere ligefrem utænkelige, at Udviklingen vil kunne blive blot saa god, som her forudsat. «Vi have,» saaledes slutter Malthus dette sit første Kapitel, «her ingen Grænse sat for Jordens produktive Kraft, og forudsat, at den kunde vedblive at voxe i det Uendelige; men Menneskeslægtens Formerelse gaar dog saa meget hurtigere for sig, at kun den haarde Nødvendighed formaar at bringe Folkemængden nogenlunde i Forhold til Mængden af de forhaanden værende Næringsmidler.»

Den Tanke vil nu strax paatrænge sig enhver Læser,

at en saadan samtidig og vedvarende Forøgelse af Menneskemængden og af Næringsmidlerne efter to helt forskellige Maalestokke jo er faktisk umulig, og at det er helt utænkeligt, at Folketallet i Løbet af to Aarhundreder steg fra 1 til 256, medens Næringsmidlerne kun forøgedes fra 1 til 9. Det er jo imidlertid heller ikke Malthus's Mening, at en fortsat Fordobling af Folketallet virkelig finder Sted, men det er efter hans Formening kun den blotte Umulighed af at faa Næringsmidlerne til at strække saa langt, der forhindrer hin Mulighed fra at gaa over til Virkelighed. Med andre Ord, han gaar ud fra en saa stærk Tendens til Formerelse, at den kun bøjer sig for den absolute fysiske Umulighed af at vedblive Fordoblingen. For ham fremstiller der sig en fuldstændig Analogi imellem Menneskene og Dyrene paa dette Omraade. Hvert enkelt Dyr har efter sin Natur en «Tendens» til i kortere eller længere Tid at opfylde hele Jorden med sin Art; naar dette ikke sker, ligger Grunden hertil først og fremmest deri, at de forskellige Dyrearter indbyrdes ligge i en stadig Kamp med hinanden og tjene gjensidig hinanden til Føde, og dernæst deri, at selv de, der blive Sejerherrerne i denne Kamp, forhindres fra at tage Overhaand ved Vanskeligheden af at faa Føde nok. Paa lignende Maade skaffer Menneskene sig Plads ved gjensidig at udrydde hinanden, navnlig igjennem Krig, og efter stränge Malthusianeres Mening ere Krigene netop begrundede i denne Nødvendighed af at indskrænke Befolkningen. Men i de civiliserede Stater spiller dog Krig i denne Retning en mere underordnet Rolle. Fødemidlernes Utilstrækkelighed virker derfor her mere direkte. Naar det ikke kommer til en egentlig Hungersnød, træde i dens Sted alle de fysiske og moralske Onder, som

fremkaldes ved en utilstrækkelig Forsyning med Levnetsmidler og drage en altfor tidlig Svækkelse eller Opløsning af det menneskelige Legeme efter sig. Disse Hindringer, som uophørlig, snart mere og snart mindre, i ethvert Samfund modarbejde Folkeformerelsen, kunne i Almindelighed inddeles i de forebyggende (præventive) og de direkte (repressive) Hindringer. «De direkte Hindringer for Befolkningens Formerelse ere af meget forskjellig Art og omfatte alle de Aarsager, som, hvad enten de have deres Grund i Laster eller i Nød, bidrage til at forkorte Menneskets naturlige Levetid. Herhen hører altsaa alle usunde Beskæftigelser, altfor ivrigt Arbejde, utilstrækkelig Beskyttelse ved Klæder og Bolig, daarlig Ernæring og Behandling af Børnene, store Byer, Udsvævelser af enhver Art, den hele Hærskare af sædvanlige sporadiske og epidemiske Sygdomme, Krig, Pest og Hungersnød.»

Det er unægtelig et meget mørkt og nedslaaende Billede af Menneskehedens Kaar, som Malthus her oproller for os: Krig, Pest, Hungersnød, Laster og Elendighed — det er de Midler, hvorved Menneskeslægtens overstrømmende Trang til Forplantning holdes i Tømme, og «uagtet nogle af disse Hindringer uafbrudt ere i Virksomhed i ethvert Land, gives der dog kun faa Stater, i hvilke Folkemængden ikke altid stræber at formere sig ud over den Grænse, som de forhaanden værende Næringsmidler sætte for samme. Denne bestandige Stræben er den sande Aarsag til at Samfundets lavere Klasser altid og allevegne ere fordømte til Mangel og Nød, hvorfor alle Bestræbelser efter at tilvejebringe en permanent Forbedring af deres Tilstand maa strandе.»

Et lyst Punkt øjner Malthus dog midt i al denne Elendighed, hvorved Menneskenes Stilling bliver noget

bedre end Dyrenes. Mennesket kan hindre, hvad der bliver den uundgaaelige Følge af, at han følger Naturens Lov, og han kan bekæmpe sin Natur, helt afholde sig fra Ægteskab og Børneavl, eller i alt Fald opsætte at gifte sig og derved indskrænke Antallet af de Børn, som han bringer til Verden. Efter de Forudsætninger, hvorfra Malthus gaar ud, bliver imidlertid denne Udvej i sig selv et stort Onde; Mennesket faar kun Valg imellem enten at hjemfalde til Nød og Elendighed med alle deres frygtelige Følger — eller at gjøre Vold paa sin Natur. Paa den ene Side staar Trangen til Næring og de andre absolute Livsfornødenheder — paa den anden Side den ligesaa stærke og naturlige Trang til Kjønndriftens Tilfredsstillelse. Her er egentlig intet Valg; thi den førstnævnte Trang kan ikke bekæmpes, altsaa er der intet Andet tilbage end at gjøre Vold paa sig selv og bekæmpe den sidstnævnte — og det endda med den Udsigt, at alt dette intet vil nytte, og at hele Slægten dog ved de Andres Mangel paa Selvbeherskelse drives ud over den Grænse, som Subsistensmidlerne sætte, og dermed over i Nød og Elendighed. Thi om der ogsaa kan gives Enkelte, som saaledes ville ofre deres egne Tilbøjeligheder og gjøre Vold paa sig selv for at befri Slægten fra den truende Fare, er der dog ikke den fjerneste Sandsynlighed for, at den store Mængde vil kunne bekvemme sig dertil. Og derfor udslynge da ogsaa de ivrige Malthusianere et Anathema over alle dem, der tillade sig at sætte mere end to til tre Børn i Verden og saaledes bidrage Sit til at fordoble Slægten i Løbet af en Menneskealder. «I et Land, hvor der netop er Næring nok til den nuværende Slægt og hvor derfor Befolkningens Tilvæxt bør være næsten umærkelig, maa, siger den

bekjendte franske Forfatter Sismondi, en Fader, der har otte Børn, regne paa, enten at sex af hans Børn maa dø i en spæd Alder, eller ogsaa, at sex af hans Samtidige, tre Mænd og tre Kvinder, eller i den næste Generation hans egne sex Børn maa lade være at gifte sig for hans Skyld.» Og idet Stuart Mill ikke blot godkjender Rigtigheden heraf, men endog opstiller det som en ubetinget sædelig Fordring til alle Ægtefolk, at de skulle handle i Overensstemmelse med denne Betragtning, udbryder han: «Der kan kun ventes liden sædelig Fremgang og Forbedring, førend det at bringe mange Børn til Verden betragtes med de samme Følelser som Drukkenskab eller hvilketsomhelst andet Overmaal af fysiske Nydelser. Men saalænge Aristokratiet og Gejstligheden gaa i Spidsen og give Exemplet paa denne Art af Uafholdenhed, hvad kan man da vente af de Fattige?» *)

*) Principles I, S. 448 ff. Det maa maaske paa dette Sted være tilladt at gøre opmærksom paa, at det næppe forholder sig rigtigt, naar Prof. Drachmann i sin bekjendte Afhandling (i «Nyt dansk Maanedsskrift» for 1872) anfører Stuart Mill og flere andre Malthusianere som Støtter for de af ham i den nævnte Artikel fremsatte Anskuelser om Benyttelsen af «præventive Forholdsregler». De to ovenfor citerede Forfattere gøre saaledes den Anskuelse gjældende, at den Ungkarl, der ikke har Raad til at underholde en Familie, bør undlade at gifte sig, og at de Ægtefæller, der ikke kunne skaffe passende Udkomme til flere Børn, end de allerede have, fremtidig trods deres Ægteskab bør leve som Ugifte. (Jfr. f. Ex. Sismondis Ord: «Une fois que cette famille est formée (d: naar der er kommet to Børn i Ægteskabet), la justice et l'humanité exigent, qu'il s'impose la même contrainte à laquelle se soumettent les célibataires.») Man mene om denne Opfattelse, hvad man vil, saa maa man indrømme, at det at stille og gennemføre en slig Fordring viser en moralsk Kraft, der paa ingen Maade kan tilkjendes den derfra meget afvigende Lære, at man gjerne kan vedblive at tilfredsstille sine sanselige Tilbøjeligheder, naar man kun drager Omsorg for at indrette sig saaledes, at denne Tilfredsstillelses naturlige Følger udeblive.

Om der nu end kan paapeges Udtalelser af Malthus, som kunne tyde paa, at han ikke just har opfattet Forholdene fuldt saa grelt, som de nysnævnte Forfattere, maa det dog indrømmes, at disses Opfattelse i Virkeligheden kun er en Konsekvens af Malthus's, og man maa forsaavidt være dem taknemlig for, at de have vist, hvad der bliver den yderlige Konsekvens af Malthus's Befolkningslære. Det vil nemlig paa en Maade være at «gjøre Prøve» paa denne Læres Rigtighed, naar man undersøger, hvilke Resultater de opstillede Love ville føre til, og ser, om disse kunne antages at stemme med Virkeligheden.

Dersom det da virkelig forholdt sig saaledes, at Befolkningen havde en Tendens til at forøges efter en geometrisk Progression, medens Hensynet til Subsistensmidlerne gjorde det nødvendigt at begrænse Formerelsen til at gaa efter en arithmetisk Progression, vilde den nødvendige Følge være, at Befolkningens Tilvæxt maatte gaa for sig i et stedse aftagende Forhold. Gaar man ud fra en Befolkning paa 1 Million, vil denne Million, da den forudsættes at ville forøge sig saa stærkt, som Subsistensmidlerne blot tillade det, og da disse antages at kunne fordobles i de første 25 Aar — eller lad det være 30, 40 eller 50 Aar, det er ligegyldigt —, ufejlbarlig fordoble sig i dette Tidsrum. Men i det næste lige store Tidsrum vil denne Befolkning af 2 Millioner atter kun kunne forøges med 1 Million, i det næste disse 3 Millioner atter kun med 1 Million o. s. frd. Med andre Ord: medens Befolkningen i de første 25 Aar kan forøges med 100 pCt., kan den i de næste 25 Aar kun forøges med 50 pCt., i de næste kun med 33 pCt. osv., og allerede efter et Par Aarhundreders Forløb vil denne Befolkning, der forudsættes at have en afgjort og ubetinget

Tendens til at voxe med 100 pCt. i 25 Aar, kun kunne voxe med $12\frac{1}{2}$ pCt. i et saadant Tidsrum. (Sættes 30 eller 50 Aar i Stedet for 25 Aar, vil Resultatet blive ganske det samme, kun efter en saa meget længere Tids Forløb). Aldeles bortset fra det Spørgsmaal, om det overhovedet vil være muligt ved en rent frivillig «moralsk Tvang», som det overlades til Enhver især efter Godtbe- findende at praktisere eller lade være at efterkomme, at begrænse den naturlige Tendens til Formerelse saa stærkt, og om det ikke tvært imod maa antages, at dette Resultat kun vilde kunne naas ved en stadig stærkere og hyppigere Indtræden af de «repressive Hindringer», Krig, Pest, Hungersnød — Landeplager, som man dog vel ikke kan mene, at det skulde være Guds Villie og Hensigt til Stadighed stedse stærkere at hjemsøge Menneskene med —, maa det utvivlsomt indrømmes, at det nævnte Resultat ikke blot er i sig selv meget bedrøveligt, men endog er i fuldkommen Strid med, hvad der maa antages at være Samfundslivets Opgave. Den hele menneskelige Natur er lagt an paa en Forbindelse mellem Mand og Kvinde, der omslutter dem for Livstid og indeholder Tilfredsstillelsen ikke blot af en rent sanselig Drift, men af en langt højere, ædlere, hele den aandelige Væren omfattende Kjærlighedsdrift, gennem hvis Tilfredsstillelse enhver af dem netop skal naa sin rette og fuldelige Udvikling. Det synes da i højeste Grad unaturligt, at denne hele Udvikling kun skal kunne blive Alle til Del i en eller et Par Generationer, medens derefter stedse Flere og Flere blive tvungne til et ufrivilligt Cølibat. Men hertil kommer nu endvidere, at hin moralske Tvang, der er det mildeste af de Midler, hvorved det som nødvendigt forudsatte Resultat maa opnaas, ikke tør ventes anvendt i større Omfang, end det

er absolut nødvendigt. Der forudsættes jo at ligge i Menneskenes Natur en saa stærk Trang til at forplante Slægten, at den ikke lader sig standse af noget mindre Hensyn end den absolute Nødvendighed af at begrænse samme eller rettere af at forebygge, at den begrænses ved absolut Nød og Elendighed, Pest og Hungersnød. Hvad enten altsaa disse repressive fysiske eller de dem forebyggende moralske «checks» sætte Grænsen, vil den først blive sat ved Minimum af Subsistensmidlerne. Naar navnlig den moralske Tvang skal gøres saa stærk og udøves saa almindeligt, som det vil være nødvendigt for at reducere Forplantningsdriften til $\frac{1}{3}$ af det Naturlige — eller endnu mindre —, vil der hertil udkræves, at Tilstanden først er bleven reduceret saa stærkt som blot muligt, at Behovet er indskrænket til det uundgaaelig Nødvendige; med andre Ord: man drives efterhaanden tilbage til den mest primitive, den raaeste og mest uciviliserede Samfundstilstand. Menneskeslægten vil altsaa først naa et vist Højdepunkt af Civilisation for derefter gradvis at gaa tilbage til den Tilstand, hvorfra den saa langsomt og saa møjsommeligt har arbejdet sig op. Dette Resultat synes i den Grad abnormt og usandsynligt, at man har ondt ved at tro derpaa, og man behøver ogsaa blot at kaste Blikket omkring sig og nærmere undersøge Udviklingens Gang for at komme til den Erkjendelse, at det ikke kan paavises i Virkeligheden. Man føres da ganske naturligt til det Spørgsmaal: ere de Forudsætninger, hvorpaa Malthus har bygget en Lære, der fører til slige Resultater, virkelig rigtige og stemmende med de faktiske Forhold? Eller maa det ikke snarere siges, at Virkeligheden frembyder et fra hint Resultat saa afvigende Billede, at der nødvendigvis maa være en Fejl i Opfattelsen af de fak-

tiske Forudsætninger? Man behøver blot at kaste Blikket omkring sig for at kunne dømme herom — ja, et Blik paa Forholdene i vort eget Land og disses historiske Udvikling vil allerede være tilstrækkeligt i saa Henseende.

Det er alt foran berørt, at der i Virkeligheden ikke kan paavises et eneste Land i Evropa, hvor en Fordobling af Folketallet er gaaet for sig i 25 Aar. Paalidelige Folketællinger haves nu kun for saa kort et Tidsrum — det nærværende Aarhundrede —, at vi Intet tør sige med Bestemthed om tidligere Perioder. Men i dette Aarhundrede har den korteste Tid, hvori noget Land har fordoblet sit Folketal, været omtrent 50 Aar. England og Wales har i Perioden 1801—51 og ligeledes i Perioden 1811—62 fordoblet sin Befolkning, og Sachsen har gjort det Samme i Perioden 1815—65. Alle andre Lande have behøvet endnu længere Tid. Dersom nu Malthus's Lære var rigtig, kunde Grunden hertil alene søges deri, at det har været umuligt at fordoble Folketallet i kortere Tid paa Grund af Næringsmidlernes Utilstrækkelighed. Da nu Fordoblingstiden har været mindst dobbelt saa lang som den, i hvilken Menneskeslægten af Malthus forudsættes at have en naturlig, ja næsten en uimodstaaelig Trang til at fordoble sig, og da Mill endnu i 1862 klagede bitterlig over, at den allerstørste Del af Samfundet aldeles ikke kjender til eller tænker paa at øve «moralisk Tvang» mod sig selv, maa det have været en meget stærk Pression, som Subsistensmidlerne have øvet paa Menneskeheden for at frembringe det nævnte Resultat. Efter Malthus's Forudsætninger kan man da ikke Andet end antage, at den i hele dette Aarhundrede stadig maa have befundet sig paa Randen af den yderste Nød. Nu er det

ganske vist Tilfældet, at der i dette Tidsrum i de aller fleste Lande kan paapeges Krig, Epidemier, Dyrtid, enkelte Steder endog Hungersnød. Men har dette været Reglen? Og har Befolkningen i ethvert Mellemrum af disse Begivenheder været saaledes situeret, at man med Nødvendighed maatte vente en Gjentakelse deraf snart? Har der i hele dette Tidsrum været en stadig Tilbagegang i materielt Velvære, og er Befolkningens Kaar, tagen som Helhed, slettere nu end ved Aarhundredets Begyndelse? Man fæste blot Blikket paa Danmark. Befolkningen fra 1787 har brugt 77 Aar til at fordoble sig og Befolkningen fra 1801 vil først i indeværende eller næste Aar være fordoblet. Vi have ganske vist haft Krige, Kolera og Dyrtid — men i sin Helhed er der dog vel Ingen, der tvivler om, at vi jo ved Siden deraf have haft en jævn Fremgang i materielt Velvære, og at det er saa langt fra, at Befolkningen stadig er bleven nødsaget til at tage til Takke med Mindre og reducere sine Fordringer til Livet, at der tvært imod nu stilles langt større Fordringer end i 1787 — og at disse virkelig fyldestgøres. Det er næppe for meget at paastaa, at Husmanden, ja maaske Indsidderen nu til Dags, helt bortset fra de forandrede sociale Forhold, rent økonomisk, er nok saa godt stillet som Gaardmanden i 1787, og at Nutidens Daglejere nyde langt flere Goder af enhver Art end det forrige Aarhundredes Arbejderklasse. Det er altsaa ikke den absolute Nødvendighed, der har forhindret den danske Befolkning fra at fordoble sig i 25 Aar. Tør man da paastaa, at denne Befolkning virkelig har været behersket af en saadan Trang til at forplante Slægten, at den kun kan holdes i Tømme enten af den haarde Trang og absolute Nød-

vendighed — eller af en det hele Folk fra Øverst til Nederst gennemtrængende Bevidsthed om det moralske Ansvar, Enhver paadrager sig ved at sætte mere end to Børn i Verden? Skulde overhovedet Mills og Sismondis Fordringer være mere fyldestgjorte her end i England og Frankrig?

Og dette er ikke den eneste Betragtning, som kan gjøres gjældende overfor den Malthus'ske Lære, saaledes som den doceres, om ikke maaske bogstavelig af ham, saa dog af hans betydeligste Tilhængere. Ogsaa en anden Betragtning paatrænger sig. Konsekvensen af hin Lære blev, som vi saa, at Befolkningens Tilvæxt maatte blive bestandig forholdsvis mindre, saafremt ikke Befolkningens Kaar skulde blive slettere og en Tilbagegang i Levemaaden indtræde, og at denne forholdsvis Aftagen endog efter Forholdenes Natur maatte være temmelig betydelig. Det er nu ogsaa bleven paastaaet af den bekjendte tyske Statistiker Wappäus, at Befolkningens Tilvæxt har en Tendens til at blive desto langsommere, jo tættere Befolkningen bliver.*) Han opstiller som Bevis herfor Tilvæxtforholdene i England og Frankrig fra Tiaar til Tiaar i Tidsrummet 1821—61, samt i Preussen og Hannover i ulige lange Perioder i Tidsrummene 1817—64 og 1833—55, der nemlig stille sig saaledes:

*) Kuriøst nok opstiller Wappäus denne Sætning som et Modbevis imod Malthus, idet han mener, at Malthus har overset denne «naturlige Tendens», der modvirker den af M. fremhævede Tendens til Formerelse efter en geometrisk Progression. Det er dog klart nok, at det af W. paapegede Faktum, dersom det virkelig lod sig paavise, vilde indeholde en Bekræftelse paa Malthus's Theori.

England.	Frankrig.	Preussen.	Hannover.
1,46	0,69	1817—28: 1,71	1833—39: 0,59
1,35	0,50	1828—40: 1,35	1839—45: 0,49
1,19	0,46	1840—46: 1,27	1845—52: 0,34
1,20	0,26	1846—64: 1,09	1852—55: 0,02

Dette synes ved første Øjekast slaaende nok; men ved en nærmere Undersøgelse viser det sig, at den paaviste Overensstemmelse imellem disse Talrækker er temmelig tilfældig. Wappäus anfører saaledes selv Sachsen som et Exempel paa, at Befolkningens Tilvæxt «undtagelsesvis» kan foregaa efter et tiltagende Forhold. Allerede en eneste Undtagelse vilde imidlertid være tilstrækkelig til at forandre en «Lov» til en almindelig Regel; men Sachsen er tilmed ikke det eneste Exempel. Vi have saaledes følgende aarlige Tilvæxtforhold i

Danmark.	Sverige.	Sachsen.
1832—40: 0,66	1800—10: 0,12	1834—40: 1,12
1840—50: 0,98	1810—20: 0,87	1840—46: 1,22
1850—60: 1,29	1820—30: 1,17	1846—52: 1,32

Ja, forfølge vi Udviklingen i de af Wappäus selv citerede Lande lidt længere frem i Tiden, ville vi faa fuld Bekræftelse paa, at det er rent tilfældigt, at han netop er stødt paa et Tidsrum, da Tilvæksten i disse var forholdsvis jævnt aftagende; vi faa nemlig følgende aarlige Tilvæxtforhold i

England.	Frankrig.	Hannover.
1861—71: 1,32	1861—66: 0,32	1855—61: 0,59
		1861—67: 0,42

Det viser sig saaledes klart, at der end ikke kan opstilles nogen almindelig Regel for Tilvæxtforholdenes Gang, end sige en bestemt Lov.

Kaster man Blikket ud over et længere Tidsrum, vil det ogsaa strax blive indlysende, at en slig Lov dels aldeles ikke lader sig paavise, dels vilde føre til Resultater, der ere aabenbart urigtige, for ikke at sige umulige. Tilvækstforholdene maatte jo nemlig i saa Fald i forrige Aarhundrede have været betydelig stærkere end nu til Dags, i det forudgaaende endnu stærkere og saaledes fremdeles. At dette ikke har været Tilfældet, fremgaar tilstrækkelig klart selv af de meget faa statistiske Data, vi kunne opstille fra en Tid, der gaar tilbage udover nærværende Aarhundrede. Medens saaledes Kongeriget Danmarks Befolkning i de 32 Aar 1769 til 1801 kun tiltog i Alt med 13,6 pCt., tiltog den i de følgende 33 Aar 1801—34 med 32,3 pCt., og i de næste 32 Aar, 1834—66 (efter Fradrag af den i 1864 tilkomne Folkemængde) ca. 39 pCt. Tilvæksten er altsaa bleven bestandig forholdsvis raskere. Under en modsat Forudsætning vilde vi da ogsaa, som berørt, komme til højst absurde Resultater. Dersom saaledes Tilvæksten i England i forrige Aarhundrede havde været — vi ville ikke engang sige stærkere, men — blot lige saa stærk som i dette Aarhundrede, maatte England og Wales i 1750 kun have haft en Befolkning af $4\frac{1}{2}$ Mill. Indb. og i 1700 endog kun $2\frac{1}{4}$ Mill.; paa Dronning Elisabeths Tid kunde der saaledes ikke have været mere end $\frac{1}{2}$ Mill. Indbyggere!

At dette ikke forholder sig saaledes, véd Enhver; men nødsages vi da til at antage det Modsatte af det af Wappäus paaberaabte og af Malthus Theori ligefrem følgende Resultat — antage, at Befolkningens Tilvæxt med Aarene er bleven stedse stærkere og stærkere? Paa ingen Maade. Alt, hvad vi tør sige, er, at Tilvæksten i Evropa i indeværende Aarhundrede har været langt raskere

og betydeligere end i forrige Aarhundrede — ja, sandsynligvis i noget foregaaende Aarhundrede af den historiske Tid. Vore Historieforskere have ved utvivlsomme Data godtgjort, at det nuværende Kongerige Danmarks Befolkning paa Valdemar Sejrs Tid var omtrent ligesaa stor som i nærværende Aarhundredes Begyndelse — og at den i Mellemtiden aldrig har været større eller blot ligesaa stor. Omtrent 550 Aar ere hengaaede uden at nogen Fremgang fra hint Tidspunkt er naaet — og derefter fordobler Befolkningen sig i 70 Aar.*) Aabenbarer der sig nogen Lov — eller blot nogen Regel — heri?

Vi skulle i det Følgende komme tilbage til dette Spørgsmaal, og vi ville da faa at se, at der virkelig kan uddrages en bestemt Lov af de saaledes fremdragne historisk-statistiske Data, og at denne Lov, saa underligt det maaske i Øjeblikket klinger, ikke er nogen anden end netop den Malthus'ske Theori, hvis Urigtighed vi hidtil have søgt at godtgjøre ad den umiddelbare Erfarings Vej. Men det vil da ogsaa ses at fremgaa af de ovenfor citerede statistiske Data, at hin Lov kun gjælder indenfor en vis, meget snæver Begrænsning og kun under visse bestemte Forudsætninger, hvoraf den er absolut betinget. Det er netop Malthus's og hans Tilhængeres Fejl, at de have hævet en meget betinget Sandhed, der kun har Gyldighed indenfor et vist begrænset Omraade, til en almen-gyldig, ubetinget Lov. En nærmere Vurdering af de enkelte Elementer, hvoraf denne Lov er bleven tildannet, vil lettest vise os, hvor Fejlen maa søges, og saaledes

*) Efter al Sandsynlighed vil Befolkningen fra 1810, i hvilket Aar den antages at have været omtrent den samme som i 1250, være fordoblet kort efter 1880.

tillige lettest gjøre os det klart, hvad der maa ændres i den Malthus'ske Lov, for at den kan blive til en virkelig Sandhed.

Først og fremmest føres vi da til en nærmere Betragtning af den Paastand, at Mennesket har en naturlig Tendens til at formere sig stærkere end det er muligt at formere Subsistensmidlerne — hvorved vi foreløbig kunne se bort fra, i hvilket Omfang dette sidste er muligt —, at «Befolkningen altid stræber at formere sig ud over den Grænse, som de forhaanden værende Næringsmidler sætte for samme,» og at «kun den haarde Nødvendighed formaar at bringe Folkemængden til at staa nogenlunde i Forhold til disses Mængde.» At Befolkningen har en naturlig Tilbøjelighed til at tiltage, naar en Forøgelse af Subsistensmidlerne er indtraadt, saa at der ikke behøves nogen særlig Tilskyndelse eller Opmuntring dertil, have vi erkjendt, og ligeledes, at en Befolkning, der ikke tager noget Hensyn til Subsistensmidlernes Omfang og Muligheden af at forøge dem, staar Fare for at udvikle sig saaledes, at en Overbefolkning indtræder og Subsistensmidlerne blive utilstrækkelige til Alles Underhold. Men at dette skulde være det Almindelige og Naturlige, at det skulde være en sjælden Undtagelse, at der toges Hensyn til, om Udviklingen tilsteder en Forøgelse af Befolkningen, og at alle Bestræbelsér for at skaffe de lavere Klasser af Samfundet bedre Kaar nødvendig ville strande paa Umuligheden af at faa Folk til at afpasse Folkeformerelsen efter Produktionens Udvidelse, samt at endelig Krig, Pest, Hungersnød og lignende Ulykker altid nødvendigvis danne Korrektører overfor Følgerne af hin af Naturen altfor stærke Formeringsdrift — det maa vi bestemt benægte.

Det forekommer os nemlig, at der i hele denne

Opfattelse af Forholdene er noget forunderlig Bagvendt. At Mennesket af Naturen skulde være udviklet med en saa uforholdsmæssig stærk Drift til Forplantning, at den ved at tilfredsstilles paa en i og for sig naturlig Maade vilde styrte Menneskeheden i de største Ulykker og den største Elendighed, og som derfor ved en stærk, næsten overnaturlig Villieskraft maa trænges stedse mere og mere tilbage, er allerede i sig selv højst usandsynligt. Det vilde aldeles ikke være stemmende med hele den Økonomi, som kan paavises overalt i Naturen, at der i Mennesket skulde være nedlagt en saadan langt stærkere Drift, end der er nødvendig til Menneskeslægtens Vedligeholdelse, og for Enhver, der tror paa et alvist og al-kjærligt Forsyn — og dette er i ethvert Tilfælde Malthus's eget Standpunkt —, synes det ligefrem ubegribeligt, at Gud skulde have skabt Mennesket med en saadan Drift, at den ordentligvis kun kan holdes inden de strængt nødvendige Skranker ved Ulykker og Hjemløshed af den forfærdeligste Art. En slig Betragtning plejer man da heller ikke engang at gjøre gjældende med Hensyn til Dyrene. Enhver vilde dog anse det for en temmelig bagvendt Betragtningssmaaade, om Nogen vilde paavise, at Skaberen har opstillet saa meget stærkere Ødelæggelsesmidler for de enkelte Dyr og omgivet dem med saa meget større Farer, som deres naturlige Forplantnings-Evne og -Drift var større. Tvært imod plejer man at beundre den Harmoni i Naturen, som bl. A. ogsaa viser sig deri, at de Dyr, der ere stærkt udsatte for Efterstræbelser, forplante sig meget stærkt, saaledes navnlig de mindste og svageste Dyr og de, der tjene som Føde for de større Dyrearter, medens derimod disse, der i Almindelighed ikke have anden Efterstræbelse end Menneskenes at frygte,

kun formere sig forholdsvis langsomt. «Elefanten faar kun én Unge ad Gangen, som først er fuldbaaren efter 22 à 23 Maaneders Forløb; Løvinden, siger Bacon, føder sædvanlig kun én Unge — nyere Rejsende have dog berigtiget dette til, at hun kan faa tre Unger ad Gangen, men kun opføder en af dem. De store Rovfugle lægge sjældent mere end to Æg, og Hvalerne faa kun stundom, og det sjældent, to Unger. Jo længere vi derimod stige ned i Rækken, desto mere tiltager Frugtbarheden. De Arter, som ere udsatte for de talrigste eller frygteligste Fjender eller i stort Antal tjene Menneskene til Føde, saasom Haren, Kaninen, Hønseslægten, Torsken, Silden, ere i en ganske overordentlig Grad frugtbare, og naar vi gaa ned til Insektverdenen, finde vi Forplantningsevnen endnu stærkere udviklet.» *) Og hvorfor? Fordi disse Dyrearter, der ere bestemte til at tjene andre til Føde, ellers hurtigt vilde gaa aldeles til Grunde og forsvinde fra Jorden. Men hvem vilde sige, at Gud har været nødsaget til at give dem til Pris for andre Dyr, fordi deres Forplantnings-Evne og -Drift er bleven altfor stærk?

Analogien heraf ligger nær. Gud har ikke anset det for nødvendigt at omringe Menneskeslægten med Landeplager af enhver Art, med Epidemier og lastefuld Besmittelse, med Hungersnød og Krig, for at raade Bod paa den altfor stærke Forplantningsevne og Formerelsesdrift, hvormed han til Overflod og uden Nødvendighed har udrustet den. Han har tvært imod viselig afpasset denne Evne og denne Drift saaledes, at Slægten uden Fare for at gaa til Grunde kunde fortsættes og udvikles, indtil dens Maal er naaet. Og da nu Menneskene i

*) Rickards, Population and Capital. London 1854. S. 83 ff.

Verdens første Tid som overalt paa Samfundslivets første Stadier ere paa en Gang svage og hjælpeløse saa vel som raa og vilde, da de ere næsten værgeløse overfor de glubende Dyr, ude af Stand til at beskytte sig tilstrækkeligt imod et barskt og raat Klimas Indvirkning, udygtige til at helbrede de herved saavel som ved Fraadseri og Drukkenskab og andre Udskejelser fremkaldte Sygdomme, samt da de leve i et stedsevarende indbyrdes Fjendskab og Alles Haand er imod Alle — saa har det været nødvendigt at udruste dem med en saadan Forplantningsevne og at nedlægge i dem en saa stærk Drift til Formerelse, at de kunde overleve alle disse Farer og alle de Ødelæggelser, som de have bragt over sig selv. Dersom nu virkelig ikke blot hin Evne, men ogsaa denne Drift bevarede sig uforandret, medens Forholdene rundt om aldeles forandre sig, saa vilde der ganske vist ikke længere være Balance, og saa vilde Nutidens Menneskeslægt have en altfor stærk Tendens til at formere sig — og saa vilde Malthus Lære være fuldkommen rigtig. Men saaledes forholder det sig ikke i Virkeligheden. Tvært imod; vi finde her et nyt Exempel paa Naturens vidunderlige Harmoni. Dyrene ere i denne Retning som i saa godt som alle andre, hvor de ere helt overladte til sig selv, de samme i Dag som for 1000 Aar siden, fordi de udvortes Forhold, hvorunder de leve, ere ganske de samme; Haren og Kaninen, Silden og Torsken, Myggen og Fluen ere endnu bestandig ligesaa udsatte for Efterstræbelser som paa Abrahams Tid. Men de Forhold, som omgive Mennesket og hvorunder han lever, ere ikke længere de samme, thi de ere for en meget væsentlig Del omskabte under hans Haand, efterhaanden som han selv blev omdannet med den stigende Udvikling og Civilisation. Og

derfor er ogsaa den Mennesket endnu bestandig iboende Drift til Slægtens Formerelse efterhaanden undergaaet en Forandring, idet andre ligesaa naturlige og ligesaa stærke Drifter i en modsat Retning ere blevne udviklede med — og til Dels i samme Forhold som — den stigende Civilisation og have modvirket hin stærke Naturdrift, saa at den ganske uvilkaarligt og af sig selv holdes i Tømme, uden at der hertil udfordres en saadan bestemt Villiesytring, som man nødvendig maa tænke sig ved en «moralisk Tvang» («moral restraint»). Det er netop Malthus's Hovedfejl, at han, uagtet han selv peger hen paa disse Forhold, er helt blind for, at der i dem indeholdes en saadan naturlig Modvægt imod den af ham paaberaabte «naturlige Tendens», at det bliver et ligefremt Misbrug af dette Udtryk at anvende det i denne Sammenhæng, fordi det almindelig vil blive taget i en anden Betydning, end det virkelig maa tages i for at blive sandt.

Sagen er nemlig, som paavist af Whately, at Ordet Tendens kan tages i to Betydninger. Det kan bruges for at angive en rent abstrakt Mulighed, Tilstedeværelsen af et Moment, som, naar det virkede alene, vilde frembringe en vis bestemt Virkning — og det er i denne Betydning, at Malthus har brugt det, idet han bestandig taler om den Tendens til Formerelse, som Menneskeslægten har, naar ingen Hindringer træde i Vejen. I Almindelighed vil dette blive forstaaet, som om Talen var om udvortes Hindringer; thi som oftest bruges Ordet Tendens til at betegne en ikke blot abstrakt mulig, men virkelig Tilbøjelighed, som har Overhaand over andre Tendenser af modsat Natur, saa at dens naturlige Resultat kan ventes ordentligvis at ville indtræde. Naar man saaledes siger om en Mand, at han har Tendens til at

drikke sig fuld, menes dermed, at denne hans Tilbøjelighed hyppigt faar Overhaand, og paa samme Maade forstaas derfor naturligen den Ytring, at Menneskeslægten har en Tendens til at formere sig for stærkt. De Færreste ville opfatte dette Udsagn saaledes, at det skal forstaas paa samme Maade, som naar man siger, at Jorden har en stadig Tendens til at flyve ud efter Tangenten af sin Bane eller at Mennesket, idet det gaar, har en stadig Tendens til at falde. Og dog er det netop i denne Betydning, at Ordet Tendens maa tages, naar det med Sandhed skal kunne siges, at Menneskene have en stadig Tendens til at formere sig ud over den Grænse, som Subsistensmidlerne sætte for Slægtens Forøgelse. Thi Modvægten imod denne Tendens er ingenlunde af en udvortes Natur og maa ikke søges i Forhold og Omstændigheder udenfor Mennesket, men netop i Tilbøjeligheder og «Tendenser» i selve den menneskelige Natur — ganske af samme Art som den af Malthus saa stærkt urgerede Tendens. Dennes Fejl er nu, som berørt, ikke den, at han ikke ser disse Modtendenser, men den, at han ikke erkjender og vurderer deres Karakter paa rette Maade og navnlig ikke ser, at deres Virken er ligesaa spontan og umiddelbar som hin Hovedtendenses.

Og dog paapeger han i det Enkelte fuldstændigt rigtig hine Modtendenser, idet han skildrer den «præventive Hindring». «Mennesket, siger han, er ikke blind for den Elendighed, som Faderen til en talrig Familie kun altfor ofte bukker under for, og han kan ikke undlade, naar han overskuer sit Arbejdes Udbytte, at spørge, om han ogsaa, saafremt han paa sædvanlig Maade tilfredsstiller sin Kjønndrift, vil være i Stand til at underholde sine Børn med maaske Syvende- eller Ottendedelen af, hvad

der nu udgjør hans eget Underhold . . . Under vore nuværende Samfundsforhold komme endnu en Mængde andre Ting i Betragtning: om man, naar man gifter sig, fremdeles vil kunne hævde sin hidtil hafte Rang og Anseelse i det borgerlige Samfund; om man, selv om man er nok saa villig til at arbejde, ogsaa altid vil kunne faa saa meget Arbejde, som udfordres til at ernære en Familie; om man ogsaa vil være i Stand til at lade sine Børn faa den samme gode Opdragelse, som man selv har nydt; om man er sikker paa at kunne beskytte sine Kjære imod, at de, selv ved den størst mulige Anstrængelse, hjemfalde til Nød og Elendighed og den dermed forbundne Ringagt fra Samfundets Side, — og om man er fuldkomment betrygget imod den sørgelige Nødvendighed at ty til den saakaldte Velgjørenhed for at skaffe Sine det daglige, knapt tilmaalte Brød. Disse Betragtninger paaatrænge sig Enhver iblandt os, der har Lyst til at gifte sig, og afholde nødvendigvis mange unge Mennesker fra det, i og for sig naturlige, tidlige Ægteskab.»

Her ere netop de Momenter paapegede, hvorpaa det kommer an, og deres Betydning, men ikke deres Karakter, rigtig vurderet. Thi der er i Virkeligheden ikke her Tale om et abstrakt Ræsonnement, i Kraft af hvilket man modstræbende beslutter sig til at gjøre Vold paa sin Natur; men der er Tale om Følelser og Tilbøjeligheder, der ere ligesaa naturlige og ligesaa medfødte som Driften til Forplantning, om de end kræve visse Forudsætninger for at gjøre sig gjældende med samme Styrke som denne og derved neutralisere den. Thi de to her fremhævede Momenter: for det Første Utilbøjeligheden til og Frygten for at maatte opgive noget af de tilvante Goder og indskrænke de tilvante Fornødenheder, og for det Andet

Ønsket om at berede sine Børn den samme Stilling, man selv indtager i Samfundet — hvortil endnu kan føjes som et tredje og skærpende Moment Ønsket om stadig at forbedre sine Kaar og om muligt skaffe sine Børn en endnu bedre Stilling, end man selv har haft — frembyde den Ejendommelighed, at de paa den ene Side ere Frugten af, og saaledes forudsætte en vis Grad af, Civilisation, for overhovedet at gjøre sig gjældende, men da ogsaa paa den anden Side voxe med den stigende Civilisation og tiltage i Styrke tillige med denne. Og saaledes er der da med den største Visdom raadet Bod paa det Misforhold, som ellers nødvendig maatte blive Følgen af, at Menneskenes Forplantningsdrift fra først af har maattet være stærk nok til at bevare Menneskeheden til Trods for alle de den omgivende Farer og Ødelæggelser og saaledes har maattet afpasses efter Forhold og Omstændigheder, som ere bestemte til at forandre sig med og til Dels forsvinde ved den stigende Udvikling og Civilisation. Jo mere da Mennesket hæver sig op over den første raa og dyriske Tilstand, desto mere vaagne de i den menneskelige Natur nedlagte Modtendenser imod Forplantningsdriften, og de paavirke uvilkaarligt Menneskets Tænkemaade og Følelser, saaledes at han ikke blot faar et andet Maal for sin Higen og Stræben, men ogsaa en anden Maalestok for de Savn og Ofre, han maa underkaste sig for at opnaa dette Maal. Hvad der paa et tidligere Stadium vilde koste ham stor Overvindelse at afholde sig fra og at undlade, det undlader han nu saa meget lettere, som hans Sind er optaget af andre Tanker og hans Higen rettet mod et andet Maal. Den, der har det Hovedmaal at blive rig, giver frivillig Afkald paa en stor Mængde Nydelser, som Andre i samme Kaar tillade

sig, uden at føle dette som et egentligt Savn, og den, hvis Hovedformaal det er at opnaa og hævde en anset Stilling, tænker under sine Bestræbelser for at opnaa denne ikke engang paa, at det er et positivt Offer, han bringer, naar han undlader at gifte sig saa tidlig, som den, der ikke har nogen slig Tragten, kan gjøre — det er tvært imod for ham en Selvfølge, at noget Saadant kan der for hans Vedkommende ikke være Tale om. «Den irske Bonde, som var tilfreds med et Halmleje og et Maaltid Kartoffler, siger Hearn, og som alene forstod at haandtere en Spade, kunde gifte sig i 18 Aars Alderen. Den Industriadrivende, som har langt større Fordringer og derfor søger at sikre sig en anseelig Stilling, tænker ikke paa at gifte sig, før han bliver omtrent dobbelt saa gammel. Det er faktisk umuligt, at en rig Befolkning skulde formere sig uden alt Hensyn til Subsistensmidlerne. Det er to uforenelige Forudsætninger. Thi de samme Aarsager, som bidrage til at frembringe Rigdomme, bidrage ogsaa til at frembringe den Afholdenhed og den Given Afkald paa øjeblikkelige Nydelser, som er den væsentligste Modvægt mod en overdreven Frugtbarhed. Rigdom forudsætter Kapital, og Dannelsen af Kapital forudsætter Forsynlighed, Omsigt, Afholdenhed.»

Og endnu et Moment kommer til, hvor Kulturen naar sit Højdepunkt. Hvor Livet løftes op over den blotte Forretningsleven og Attraa efter at fortjene, der bliver Ægteskabet ikke længere hverken blot den lovlige Form for Tilfredsstillelsen af en rent sanselig Trang eller et Arbejds- og Forretningsfællesskab, en Forening til gensidig Hjælp og en Samvirken til fælles Formuesforøgelse, saaledes som det kun altfor ofte er Tilfældet ikke blot i den Del af Bondestanden, hvor Indgaaelsen af Ægteskab

notorisk er en Forretning, der kræver den samme omhyggelige og forretningsmæssige Undersøgelse og Forberedelse som et Gaardkjøb, men ogsaa selv i de saakaldte højere Klasser og dannede Stænder, hvor Ønsket om at finde en «passende» Ægtefælle vel fremtræder mindre utilsløret, men hvor dog saa hyppigt Manden mere søger sig en Husbestyrerinde end en Hustru, og Kvinden indgaar Ægteskab nærmest for at blive forsørgt. Hvor Livets ideellere Krav ere komne til deres Ret igjennem en harmonisk Udvikling af Personligheden, der søger Manden som Kvinden en Ægtefælle, han eller hun kan elske — og der stiftes intet Ægteskab, naar ikke Hjertet kan komme til sin Ret. Eller tror man, at alle gamle Jomfruer forblive dette af Nødvendighed og fordi der Ingen har tilbudt sig, der kunde og vilde skjænke dem et venligt og godt Hjem? Og ere ikke alle de velstaaende og formuende Mænd, der henleve i en virkelig Ungkarlestand, et tilstrækkeligt Bevis paa, at det ingenlunde blot er den haarde Nødvendighed, der tvinger Menneskene til ikke at efterkomme den naturlige «Tendens» til at formere Slægten i samme Omfang, som de have Evne dertil? Lad være, at det kun er et ringe Mindretal, der her er Tale om, og at de Paagjældende kunne være ledede af forskjellige Motiver, — sikkert er det i ethvert Tilfælde, at der gives saadanne Mennesker, og at deres blotte Existens er et levende Dementi af Malthus's Opfattelse af Menneskenaturen.

Idet vi saaledes tvært imod Malthus hævde, at overalt, hvor Kultur og Civilisation ere trængte hen, har ogsaa selve Menneskenaturen udviklet sig saaledes, at den raa Tids Naturdrifter fremtræde med en meget mindre Styrke og gjøre sig saa meget mindre gjældende, som

andre modstaaende Drifter komme til Udvikling, og idet vi fastholde, at det er fuldstændig urigtigt at sige, at et civiliseret Samfund i sin Helhed og gennemgaaende har en Tendens til altid at formere sig stærkere, end Subsistensmidlerne tillade, maa vi imidlertid paa den anden Side indrømme, at der selv i et højt civiliseret Samfund altid findes betydelige Klasser, hvor Betingelserne for, at de ovenfor omhandlede Modtendenser kunne gjøre sig gjældende, i større eller mindre Omfang savnes. I jo større Omfang dette er Tilfældet, desto mere Fare vil der være for, at Malthus's Paastand kan blive til Sandhed og at Samfundet stadig vil befinde sig paa Randen af en Overbefolkning i stræng Forstand, for saa vidt en saadan ikke ligefrem indtræder. Hvad det derfor gjælder om, det er, at bringe Betingelserne tilstede for, at hine Modtendenser kunne komme til fuld Udvikling. Og disse Betingelser ere da navnlig, at det staar klart for Enhver især, at ikke blot hans egen, men ogsaa eventuelt hans Børns økonomiske Kaar og sociale Stilling ligefrem afhænge af, at han ikke stifter større Familie, end han har sikre Erhvervsmidler til. Men dette sidste vil enten aldeles ikke eller ikkun for en ringere Del være Tilfældet i de Klasser, hvor den Enkeltes Erhvervsmidler direkte beror paa det Antal Personer, den paagjældende Klasse kommer til at tælle — thi i alle saadanne Tilfælde, men ogsaa kun i saadanne, gjælder den Betragtning, som Sismondi og Stuart Mill aldeles med Urette ville udstrække til at have Gyldighed overalt. At en Mand, som har Evne og Midler til at sætte ethvert af sine Børn i Stand til at skaffe sig et rundeligt og godt Livsophold, skulde forsynde sig imod det øvrige Samfund ved at sætte mere end to eller tre Børn i Verden, er ligefrem absurd.

thi det er fuldstændig usandt, at disse i saa Fald tage Pladsen op for andre, saaledes som det yderligere vil blive klart af det Følgende. Og dette gjælder, hvad enten den Paagjældende er en Jordbruger, der kan efterlade hvert af sine Børn saa megen Jord, som behøves til Enhvers Livsophold, eller det er en Fabrikant eller Handlende, der kan efterlade sine Børn Kapital nok til at hver af dem kan oprette og vedligeholde en selvstændig Virksomhed. Ja, det gjælder endogsaa om den Embedsmand eller Arbejder, der ser sig i Stand til at give sine Børn en saadan Opdragelse og bibringe dem en saadan Dygtighed og saadanne Kundskaber, som det med Sikkerhed kan forudses, at Samfundet, efter dets nuværende Forhold at dømme, ogsaa i den næste Menneskealder ubetinget vil have Brug for og vil have baade Villie og Evne til at lønne tilstrækkeligt. Men her indtræder ganske vist det Tilfælde, hvor et sligt Skjøn dels kan blive meget vanskeligt, dels kan ligge den Paagjældende saa fjernt, at Muligheden, end sige da Nødvendigheden, af at tage Hensyn dertil aldeles ikke paatrænger sig ham. En Arbejder, der selv kan skaffe baade sig og en maaske talrig Familie Underhold blot ved sine Hænders Hjælp, har ikke let ved at se, at en stærk Forøgelse af Arbejdernes Tal uden en tilsvarende Forøgelse af Samfundets Kapital vil reducere Arbejdslønnen saa stærkt, at den kommende Slægts Kaar vil højlig forringes; men han har endnu vanskeligere ved at fatte, at det maa være hver enkelt Arbejders Sag ikke at bidrage til, at der fremkommer et sligt Misforhold. Og dersom han indser dette, vil han i Almindelighed ogsaa se, at det kun nytter lidet, at han kun sætter to Børn som naturlige Afløsere i sin Hustrus og sit Sted, naar alle Andre efterlade sig fire,

sex eller otte — thi da vil det dog gaa ligesaa fuldt ud over hans to Børn. Og idet saaledes Ansaret paahviler Alle i Forening, uden at der er nogen Mulighed for at gjøre denne solidariske Forpligtelse gjældende imod hver Enkelt, føler Enhver sig ansvarsløs overfor de Andre — og overfor sine egne Børn. Og her miste da de Modtendenser, som vi tillægge saa stor Betydning, en Del af deres Vægt, idet væsentlig kun Hensynet til, at et tidligt Ægteskab og en stor Børneflokk forværre hans egen Stilling, gjør sig gjældende, og indenfor dette Omraade gjælder da ikke sjældent — om end ingenlunde altid og nødvendigt — Malthus's Paastand om, at der er en naturlig Tendens til en altfor stærk Formerelse.

Om derfor end den her omhandlede Del af den Malthus'ske Theori kun har en betinget og begrænset Gyldighed, vilde der desuagtet i mange Samfund stedse kun herske en sørgelig Tilstand, dersom den anden Del af hans Theori var sand. Thi den Begrænsning, vi her have gjort gjældende, medfører kun, at, selv om Slægten fysisk taget har Evnen til stadig at kunne fordoble sig i 25 Aar, vil en saa stor Del af samme ikke bringe denne Evne til Anvendelse, at Fordoblingsperioden bliver i det Mindste meget længere. Men en Tendens til en stadig fortsat Fordobling vil der dog lige fuldt være, og der vil altsaa dog omsider — skjønt rigtignok langt senere end efter Malthus's Formening —, indtræde et Tidspunkt, da der bliver en betydelig Divergens imellem Befolkningens Tendens til Formerelse og Muligheden af at forøge Subsistensmidlerne. Selv om vi saaledes sætte Slægtens naturlige Fordoblingstid til 50 i Stedet for 25 Aar, vil der dog, naar vi ved Siden deraf fastholde Malthus's Formening om, at Subsistensmidlerne kun kunne forøges efter

en arithmetisk Progression, en Gang efter længere eller kortere Tids Forløb komme dertil, at Befolkningens Tilvæxt maa blive bestandig forholdsvis ringere paa Grund af den indtrædende Divergens. Det Spørgsmaal staar derfor endnu tilbage, om denne sidste Del af Theorien er rigtig. Svaret derpaa skulle vi give i det følgende Hæfte.

(Sluttes.)

